

Εισαγωγή

Ο τέταρτος τόμος των *Patras Working Papers in Linguistics* είναι αφιερωμένος στην προβολή των αποτελεσμάτων του ερευνητικού προγράμματος ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι: *Μορφολογία και γλωσσική επαφή: Ελληνικές διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική* (<http://www.morilan.upatras.gr/>), η διάρκεια του οποίου ήταν από το Σεπτέμβριο του 2012 έως τον Οκτώβριο του 2015.

Ο τόμος αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο περιλαμβάνει την πλήρη και εκτενή αναφορά της ερευνητικής δραστηριότητας καθώς και τα τεχνικά χαρακτηριστικά της ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων, ενώ στο δεύτερο μέρος δίνονται άρθρα ενδεικτικά της έρευνας.

Βασικός στόχος του προγράμματος ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο η μορφολογία ενός γλωσσικού συστήματος μπορεί να επηρεαστεί σε καταστάσεις γλωσσικής επαφής (language contact situations), και ως εκ τούτου, να θεμελιώσει ένα επιστημονικό πεδίο που παραμένει ανεξερευνητό, ειδικά στην ελληνική γλωσσολογία.

Η ερευνητική δραστηριότητα επικεντρώθηκε σε 6 βασικά ζητήματα που είναι ιδιαίτερης σημασίας στη γλωσσική θεωρία και τα οποία συνοψίζονται στα εξής: (α) εξέταση της βάσης του σχηματισμού λέξεων, (β) διερεύνηση της σχέσης μορφής και σημασίας στις λεξικές δομές σε συστήματα που έχουν έλθει σε γλωσσική επαφή, (γ) μελέτη της σχέσης δανεισμού και λεξικών πληροφοριών, (δ) εντοπισμό των πιθανών διαφορών μεταξύ των δανείων που ανήκουν σε διαφορετικές γραμματικές κατηγορίες, (ε) μελέτη της δανεισιμότητας των λειτουργικών στοιχείων, και (στ) ανίχνευση της -πιθανής- διαφοράς του βαθμού δανεισιμότητας, όπως προκύπτει από τη σύγκριση μεταξύ κλιτικών και παραγωγικών μορφημάτων.

Τα προς ανάλυση δεδομένα προέρχονται από τις εξής διαλέκτους: Grekaniko (Griko και Bovesè), Επτανησιακά, Ποντιακά, Καππαδοκικά και Αϊβαλιώτικα. Οι συγκεκριμένες διάλεκτοι έχουν επιλεγεί προσεκτικά, δεδομένου ότι έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από διαφορετικές γλώσσες, οι οποίες εμφανίζουν ξεχωριστά τυπολογικά χαρακτηριστικά, δηλαδή από την Ινδοευρωπαϊκή και ημιαναλυτική Ιταλική (σε σχέση με τη Grekaniko και την Επτανησιακή) και την Αλταϊκή και συγκολλητική Τουρκική (όσον αφορά τα Ελληνικά της Μικράς Ασίας).

Αναλυτικότερα, η Grekaniko και η Επτανησιακή μοιράζονται δομικά χαρακτηριστικά τα οποία οφείλονται σε (α) κοινή καταγωγή, (β) επίδραση των ρομανικών γλωσσικών συστημάτων, και (γ) έλλειψη τουρκικών δανείων (τα οποία εντοπίζονται στις περισσότερες Νεοελληνικές διαλέκτους). Η Grekaniko, ωστόσο, σε σύγκριση με την Επτανησιακή, εμφανίζει περισσότερους αρχαϊσμούς σε όλα τα επίπεδα της γραμματικής ανάλυσης, μερικά από τα οποία χρονολογούνται από την Αρχαία Ελληνική και σπανίως εντοπίζονται σε άλλες Νεοελληνικές διαλέκτους. Η Ποντιακή, η Καππαδοκική και η Αϊβαλιώτικη ομιλούνταν στη Μικρά Ασία, τουλάχιστον έως το 1922. Στα χαρακτηριστικά τους συγκαταλέγονται η μακροχρόνια επαφή με την Τουρκική και η απομόνωση από τις άλλες ελληνικές διαλέκτους (με εξαίρεση τα

Αϊβαλιώτικα που ήταν σε επαφή με τα Λεσβιακά). Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, που επιβλήθηκε από τη Συνθήκη της Λωζάνης (1923), οι ομιλητές αυτών των διαλέκτων μεταφέρθηκαν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Καπαδόκες ομιλητές από την πόλη Μισίτι εντοπίζονται ακόμα στη Βόρεια Ελλάδα, Πόντιοι ομιλητές ζουν κυρίως στη Μακεδονία, τη Θράκη, αλλά και στην Τουρκία (περιοχή Τραπεζούντας) και τη Γεωργία, ενώ ομιλητές των Αϊβαλιώτικων υπάρχουν σε διαλεκτικούς θύλακες της Λέσβου.

Στην αρχή της ερευνητικής δραστηριότητας, υπήρξε καταγραφή της υπάρχουσας βιβλιογραφίας 1.280 πηγών αναφορικά με τις υπό εξέταση διαλέκτους. Οι ερευνητές συνέλεξαν, μελέτησαν και ταξινόμησαν όλα τα δημοσιευμένα κείμενα (γραμματικές, λεξικά, λογοτεχνικά έργα γραμμένα στις διαλέκτους, βιβλιοκριτικές, επιστημονικά άρθρα) με στόχο να δημιουργήσουν έναν κατάλογο βιβλιογραφίας και να θέσουν τις βάσεις για την ανάλυση των διαλεκτικών φαινομένων.

Στη συνέχεια, έλαβε χώρα συλλογή και αξιολόγηση γλωσσικών δεδομένων από γραπτές και προφορικές πηγές και εντοπίστηκαν συγκεκριμένα φαινόμενα τα οποία σχετίζονται με τους στόχους της έρευνας. Τα δεδομένα επιβεβαιώθηκαν με ερωτηματολόγια σε επιτόπια έρευνα σε διάφορες διαλεκτικές περιοχές, όπου αυτό ήταν δυνατόν, και αναπτύχθηκε ηλεκτρονική βάση δεδομένων (URL της βάσης: <http://morilandb.upatras.gr/>). Η βάση περιλαμβάνει 9.970 λήμματα, μορφολογικά επισημειωμένα, έχει αναπτυχθεί σε MySQL και η διαχείρισή της βασίζεται στην πλατφόρμα διαχείρισης υλικού (Content Management System) ανοιχτού κώδικα Drupal, έκδοση 7, η οποία υποστηρίζεται ενεργά από χιλιάδες προγραμματιστές σε παγκόσμιο επίπεδο.

Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι στο πλαίσιο του συγκεκριμένου προγράμματος εξήχθησαν πολύτιμα συμπεράσματα αναφορικά με τη μορφολογία των υπό εξέταση διαλεκτικών συστημάτων, τα οποία αποτέλεσαν τη βάση για δημοσιεύσεις εργασίας, το είδος και ο αριθμός των οποίων συνοψίζονται ως εξής: (α) Δημοσιεύσεις σε θεματικούς/συλλογικούς τόμους και περιοδικά με κριτές (14), (β) δημοσιεύσεις σε πρακτικά συνεδρίων με κριτές (17), (γ) ανακοινώσεις σε συνέδρια με κριτές (27), (δ) έκδοση θεματικών τόμων (2), (ε) έκδοση τόμων ανέκδοτου διαλεκτικού υλικού (2), (στ) διατριβή για την απόδοση του γένους σε διαλέκτους που έχουν δεχθεί επίδραση από την Ιταλική. Υπήρξαν επίσης τρεις ομιλίες δημοσιότητας σε πανεπιστήμια και οργανισμούς, και δύο συναντήσεις εργασίας.

Τέλος, όσον αφορά την ερευνητική ομάδα, εκτός από την κύρια ερευνήτρια και διευθύντρια του προγράμματος, Καθηγήτρια Αγγελική Ράλλη, στην ερευνητική δραστηριότητα απασχολήθηκαν οι Δρ. Ιώ Μανωλέσσου (Ερευνήτρια Α', Ακαδημία Αθηνών), οι μεταδιδάκτορες Μάριος Ανδρέου, Νίκος Κουτσούκος, Δήμητρα Μελισσαροπούλου, οι υποψήφιοι διδάκτορες και μεταπτυχιακοί φοιτητές Κατερίνα Κονταξή, Βασιλική Μακρή, Μιχάλης Μαρίνης, Νίκη Σπηλιοπούλου, Χαράλαμπος Τσιμπούρης, Κατερίνα Φραγκοπούλου, Γιώργος Χαιρετάκης. Επίσης, συμβουλευτικό ρόλο είχαν οι καθηγητές Franco Fanciullo (Università degli Studi di Pisa), Adam Ledgeway (Cambridge University), Νίκος Παντελίδης (ΕΚΠΑ) και η Δρ. Ελεονώρα Δημελά.

Οφείλω να ευχαριστήσω όλα τα μέλη της ερευνητικής μου ομάδας για την εργατικότητα και τη συνέπεια που επέδειξαν ούτως ώστε να πραγματοποιηθούν οι στόχοι του προγράμματος. Είμαι ευγνώμων ιδιαίτερα στο Νίκο Κουτσούκο για την

πολύτιμη συμβολή του στη συγγραφή της αρχικής πρότασης, η οποία ήλθε δεύτερη κατά σειράν κατά την αξιολόγηση των προτάσεων του προγράμματος ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι, και το Μάριο Ανδρέου που, μαζί με το Νίκο Κουτσούκο, φρόντισε στο να υπάρχει πάντα διαθέσιμη μία ενημερωμένη αναφορά των αποτελεσμάτων, η τελική μορφή της οποίας δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο. Ευχαριστώ επίσης τη Βασιλική Μακρή για την πολύτιμη βοήθεια που προσέφερε στη συλλογή όλων των δημοσιεύσεων και το Μιχάλη Μαρίνη για την εξαιρετική διεκπεραίωση της μορφοποίησης και επιμέλειας των κειμένων που ακολουθούν.

Καθηγήτρια Αγγελική Ράλλη
Νοέμβριος 2015